

ACC. N:R M. 16573:1-8.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Phou Brogårdh, Hallaryd*
Härad: *Lunnerbo* Berättare: *David Svensson, Heinneryd*
Socken: *Heinneryd* Berättarens yrke: *f. d. lantbrukare*
Uppteckningsår: *1964* Född år *1876* i *Heinneryd*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Koppning. s. 1-2.
Klaka gumman. s. 3-8.
Mejölkhare. s. 3-5, 7-8.

Skriv endast på denna sida.

ACC. N:R M. 16573: /

1
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

"Min far var mycket skicklig på att återlåta och koppa folk, så
det var många som kom hit för att bli hjälpta vid t.ex. högt
blodtryck, tandvärk, ryggvärk eller någon annan skröplighet. Han
började redan på 1800-talets mitt och höll på ända fram till sin
död. Men folk kom även hit efter fars död år 1896 av gammal vana
förstås, och därför tog jag hand om sysslan. Det kom t.o.m. folk
hit, som var skickade av doktor Werner i Markaryd. Ja förr var ju
koppning erkänd som ett effektivt medel mot bl.a. högt blodtryck,
vilket också de gamla läkarböckerna lär ut. Det är också hundratal
människor, som jag har koppat i mina dar, och den siste patienten
var här för ett tiotal år sen. Du ska veta, att koppningen gör
man på ryggen med hjälp at 'koppkärnet'. Den apparaten har tolv
knivar, som slår hål på ett enda ryck, när man trycker på utlösaren
För att uppnå en effektiv tappning, slår man hål på två ställen
strax ovanför skulderbladen. Jag skall försöka ge dig en bild av
hur koppningen verkligen går till väga. Här har jag koppjärnet,
som du ser, och det har tolv vassa knivar, och här är kopphornen, som

ACC. N:R M. 16573:2.

2
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

skall suga upp det framrinnande blodet. Först lägger jag hornen
här i en kastrull med varmt vatten, medan jag samtidigt passar på
att tvätta av ryggen på det ställe, där jag skall slå hål. Jag
fattar koppjärnet så här, och så håller jag det mot ryggen. Jag
har naturligtvis först spänt slagfjädern, och då jag trycker slår
knivarna hål. Nu tar jag upp det ena kopphornet från vattnet och
håller en brinnande tändsticka inunder, så att luften inne i hor-
net blir uppvärmd, varpå jag snabbt sätter det över kopphålen. Nu
suger jag liget här, stänger så ventilen, och hornet sitter på
sin plats. Som du ser, är hornet genomskinligt, och man kan där-
för med lätthet se hur mycket blod som suges upp. Nu får man för-
fara på exakt samma sätt med det andra hornet, och när båda
blivit fulla, ja, fulla får de allt bli, då det är en stor och
kraftig människa, som skall koppas, öppnar jag ventilen så här,
och hornet lossnar. Såren tvättas av, och när blodet stannat, är
allt klart.

ACC. N:R M. 16573:3.

3
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Här i byn hade på på 1800-talet en klok gumma, som kallades Risa-
Stava. Hennes egentliga namn var Gustava Svensson och hon bodde
på torpet Risen här i Skinnersböke. Sedermera flyttade hon till
Amerika, där hon dog. Men Johannes Svensson, gubben hennes, bodde
kvar här till sina döedar. Denna Johannes var mycket liten till
växten.

Risa Stava fick en gång stå till svars för att hon hade en mjölk-
hare. Ja, hon blev kallad till kyrkorådet och i predikstolen läste
prästen upp, enligt vad jag antecknat, följande kungörelse:
'Kyrkorådet kallas till sammanträde i sockenstugan omedelbart ef-
ter gudstjänstens slut för att behandla följande ärende:

1:0 Huruvida det är med sanningen överensstämmande att det inom
socknen finnes en trollkärring, som har en mjölkhare.

2:0 Och huru visligen bör förfaras i berörda sak.'

Jag har, fortsatte David, sedan antecknat följande:

Rådet församlas, prästen intager ordförandeplatsen, slår klubban
i bordet och säger:

ACC. N:R M. 16573:4

4
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

-Har den trollkonan, angivna Risa-Stava, behagat infinna sig?

Kyrkvärden reser sig och säger:

- Jag ser, att hennes man är närvarande.

Prästen vänder sig mot gubben och säger.

- Jaså, Johannes Svensson är själv närvarande?

Det svarades:

- Ja, så är det.

Prästen fortsätter och frågar:

- Känner Johannes Svensson till huru det förhåller sig med hus-
truns trollidom?

- Ja hon kan förminska smör och stäcka ost och ställa till ont
vär, och sådan trollidom kan prästen, jag och vi litet till mans,
svarade denne.

- Vad säger Ni? Kunna vi alla trolia. Vad menar ni med det och huru
går det till?

Johannes Svensson reser sig och säger:

- Åta smör och ost och få naturliga utdunstningar,- någon annan

ACC. N:R M. 16573:5.

3

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

trolldom vet inte jag av.

Prästen fortsätter:

Hustrun skall ha en liten gubbe i en flaska, och det är med
honom hon utövar sin trolldom.

Johannes Svensson reser sig åter, höjer sin röst och talar:

- Ja en liten gubbe har Stava, men så liten är hon ändå inte så
han går in i en droppaflaska.

Som Johannes Svensson var mycket liten till växten, väckte hans
uppträdande stor munterhet. De närvarande fick sig ett gott skratt.

Sammanträdet upplöstes och Risa-Stava slapp böta denna gången.

Detta hände nådens år 1850, men att Risa-Stava i folkföreställ-
ningen inte var en vanlig gumma, utan en som sysslade med att be-
fria både människor och djur från sjukdomar, det omvittnades av
många på sin tid. Men när det gällde trolldom, var hon nog rätt o-
skyldig, så det var synd om gumman, ja, det tyckte far och han
sa, att folk var elaka mot henne, men jag kan ju berätta vad jag
hört sägas om henne.

ACC. N:R M. 16573:6.

6
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hennes specialitet var en sjukdom, som hon kallade 'ol', och hon påstod, att det fanns nio olika slags 'Ol', nämligen flyol, krypol, skinnol, tarmol, benol, blodol, svartol, vitol och rödol. För att få bot hos henne, skulle man förete ett tecken. Var det för en människa man sökte, kunde man ta med sig ett strumpeband, ett hårstrå eller något annat lämpligt från den sjuke. Risa-Stava behövde endast lukta på föremålet, och så ställde hon diagnosen med en gång. På den tiden fanns det en slaktare här i socknen som kallades Lins-Jonas. Han var en riktig skälm och fick för sig att skoja med Risa-Stava. En dag gick han till henne och med sig hade han litet borst, som han sa, var från hans sjuka gris. Risa-Stava luktade på borsten och så sa hon:

- Grisen har flyol, men det kan jag bota.
- Säger du det, svara Lins-Jonas. Nä du Stava, där gick du allt bet, för min rakborste är då visst inte sjuk och har visst inte någon flyol.
- Är du ute i sådant ärende, att du missbrukar din heder, så

ACC. N:R M. 16573:4.

7
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ska du allt få veta av, att dina grisar ska få flyol i framtiden.

För det som suggan bryter, får grisen betala, slutade hon.

Det där besannades också, ty någon tur med sin gris fick aldrig
Lins-Jonas från den dagen. Det blev bara en dödfödd griskulting.

Risa-Stava kunde även ställa tjuvgods till rätta. En gång var det
någon, som kom till henne och sa:

- De har tatt mitt lamm. Kan Stava hjälpa mej att få fast tjuva-
rackaren?

- Det ska jag säga dej, att det behöver jag egentligen inte fär
tjuven är just den, som du själv har tagit ett får ifrån.

Nu var det också så, som Stava sagt, och där här är verkligt och
ingen dikt

Som jag nämnde i början, var det även tal om en mjölkhare i sam-
band med Risa-Stava. Det omtalas, att man t.o.m. hämtade en gubbe,
en god jägare förresten, som skulle skjuta haren, när den var och
'paptade' en ko i ladugården. Jägaren sköt, men det bet så klart
inte på en sådan.

ACC. N:R M. 16573:8.

8
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

- Jaså, du är utav den sorten, sa gubben, då ska jag allt ladda m
med silver.

Han lade då en tioöring i bössan och sköt. Haren stöp nu på en
gång. När jägaren gick, för att ta upp den, fanns det bara några
silverkäppar och ett torrt skinn kvar.

Vi hade ju även Klok-Anna i Pjätteryd. Till henne gick min farfar
Johannes Svensson på sin tid. Han hade förtroende för henne, och
hon hjälpte honom också. En gång fick han en svår tandvärk, varför
han travade dit. Hon stack in några fingrar i munnen på honom
och nöp kring den onda tanden. Sedan lade hon den andra handen
på hans huvud och spottade tre gånger jämte honom. Gubben fick
aldrig tannvärk mer, så nog var det underligt. "